

Σαρακατσάνοι

Έλληνες πανάρχαιοι και περήφανοι

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΣΠΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΪΤΖΗ

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΕΚΑΚΗΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΑΟΥΣΗΣ
ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ: ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΩΝ

ιαβάζω αυτή την πρώτη στροφή, κοιτάζω δίπλα μου τον **Βασιλή Τσαούση**, Πρόδεδρο του Μουσείου και θυμάμαι...Τότε που, τρία χρόνια πριν, ξεκινήσαμε μαζί για να ξαναβρούμε τις παλιές στράτες των Σαρακατσάνων, που οδηγούσαν από τα βουνά της Ελατιάς στον κάμπο. Τοίτο στη συντροφιά ήταν ο **Γιώργος Τσαούσης**, Πρόδεδρος των Σαρακατσάνων Δράμας και ανηψιός του κυριο-Βασιλή.

Όλα ξεκίνησαν το καλοκαίρι του 96 στην γιορτή του Προφητηλία. Εκεί, στο "Αντάμωμα" των Σαρακατσάνων στην Ελατιά Δράμας, ανάμεσα στους χορούς, τις σούβλες και το ξεφάντωμα χιλιάδων ανθρώπων, μου μίλησε

για πρώτη φορά ο Γιώργος Τσαούσης για τους Σαρακατσάνους και τις συνήθειές τους. Πρόγματα άγγωστα, γοητευτικά, μια κοινωνία ικλειστή και παράξενη. Αρχαίοι όσο κι οι Έλληνες, αφού Έλληνες είναι κι οι ίδιοι. Που όταν οι Τούρκοι κυριάρχησαν στην Ελλάδα, προτίμησαν ν' ανέβουν και να ξήσουν στης Πίνδου τα βουνά, στην περιοχή των Αγράφων, με κέντρο το Σούλι. Ήταν μεγάλη η τιμή για τους Σαρακατσάνο που προέρχονταν από τ' Αγραφα. Τούτο φαίνεται απ' το γαμήλιο τραγούδι: "Πάντα νιός και τιμημένος και στην πόλη ξακουσμένος και στα Αγραφα γραμμένος".

Στην Πίνδο έζησαν μέχρι το 1815 περίπου. "Βγήκαμαν στα βνά όταν ήρθαν οι Τούρκοι

"Εσείς βουνά της Ελατιάς
Καρά-Ντερέ Μπουζάλα
με τα τσελιγκάτα τα πολλά
και πιο τρανά από τ' άλλα".

Έτσι αρχίζει το ποίημα "Το παράπονο της Ελατιάς". Το έγραψε πριν 20 περίπου χρόνια ο Σαρακατσάνος Γεώργιος Ρούφος από την Γενισέα Ξάνθης και το χάρισε στο Λαογραφικό Μουσείο Σαρακατσάνων.

και τους πολεμούσαμε", έλεγαν οι γεροντέροι. Η ονομασία "**Σαρακατσάνοι**" ήταν άγνωστη και ποτέ δεν χρησιμοποιείτο στα 400 περίπου χρόνια, που οι Σαρακατσάνοι εζησαν στην Πίνδο. "Σαρακατσάνους" ή "Καρακατσάνους" τους ονόμασαν οι Τούρκοι, από το "Καρά" που σημαίνει "μαύρος" και το "Κατσάν", που σημαίνει φυγάς, ανυπότακτος. Μαύρους τους έλεγαν, επειδή συνήθιζαν να φοράν στο κεφάλι ένα μαύρο μαντήλι, σε ένδειξη μόνιμου πένθους "γιατί έπεσε το Βασιλείο και μουρνταρεύτηκε η Αγιά-Σοφιά", όπως έλεγαν οι γέροι. Οι ίδιοι έκαναν χρήση αυτής της ονομασίας μετά το 1815, όταν έφυγαν από την πατρίδα τους.

Πήραν λοιπόν οι πατεράδες τα γυναικόπαιδα και τα φυγάδευσαν στην Ανατολική Θράκη. Έκει, σύμφωνα με την παράδοση, τους έδωσαν ευχή και κατάρα. Ευχή να προκόψουν και κατάρα αν ριζώσουν. Γιατί όλοι κάποτε έπρεπε να γυρίσουν στην πατρίδα τους. "Πάντα στη δύση του ήλιου να έχουν στραμμένο το βλέμμα τους" (Έκει όπου ήταν ο τόπος καταγωγής τους, η Ήπειρος). Έτσι, σ' ένα βαθμό δικαιολογείται, ότι για πολλά χρόνια οι Σαρακατσάνοι δεν απόχτησαν δική τους γη, κάτι που θα τους απέτρεπε να γυρίσουν στην πατρίδα τους. Από αυτά τα γυναικόπαιδα που

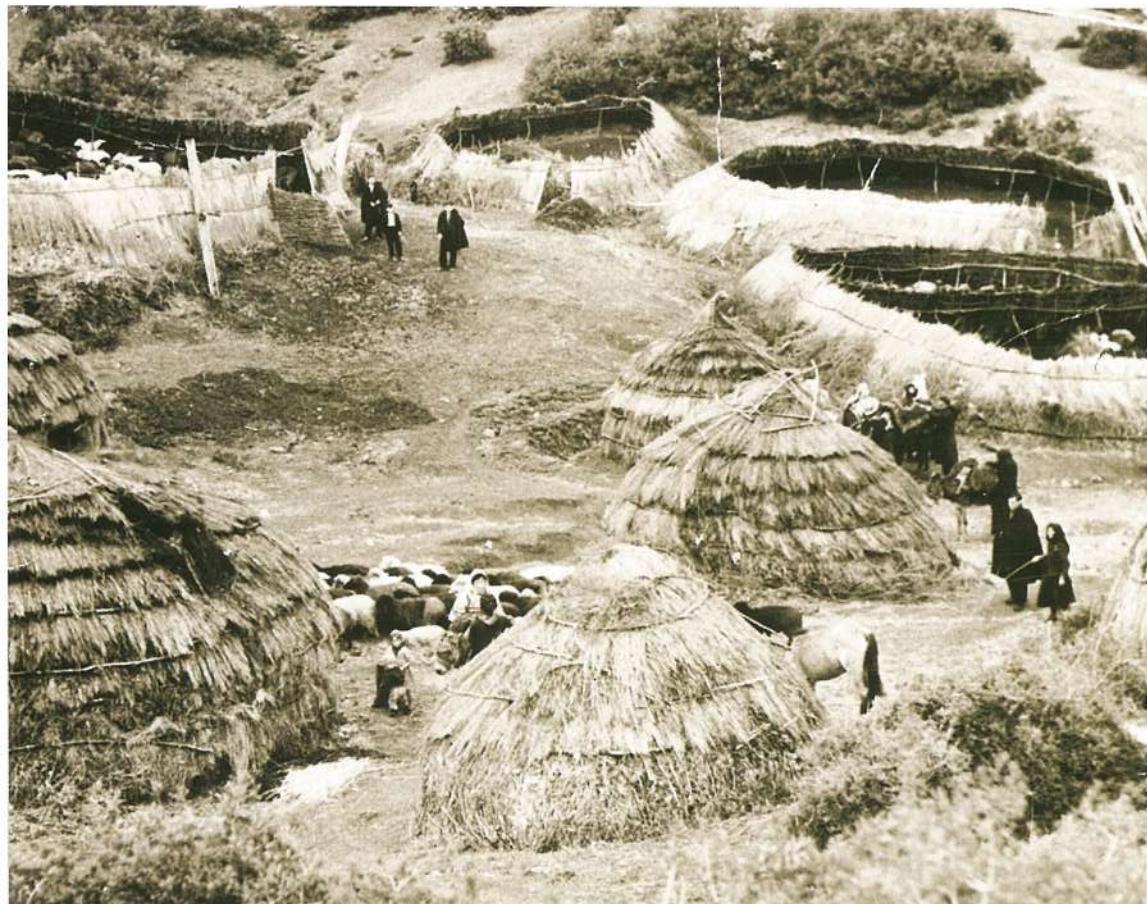
έφυγαν από την Πίνδο προέρχονται οι μετέπειτα κτηνοτρόφοι, νομάδες Σαρακατσάνοι. Όλα αυτά τα χρόνια που έμειναν απομονωμένοι στα βουνά της Πίνδου διατήρησαν τα αρχαιοελληνικά στοιχεία, την γλώσσα, τα ήθη και εθίμα, την λαϊκή τέχνη. Για να επιβιώσουν όμως γίνανε νομάδες κτηνοτρόφοι, που μετακινούνταν το χειμώνα στους κάμπους (χειμαδιά) και το καλοκαίρι στα βουνά (καλοκαιρινά). Οργανώθηκαν σε μικρές κοινωνίες 20-60 οικογενειών, τα "Τσελιγκάτα". Στο τσελιγκάτο εκλέγεται από τους αρχηγούς της κάθε φάρας ένας αρχηγός, ο "**Τσελιγκας**". Βασικά κριτήρια για την επιλογή του αποτελούν τα ηγετικά του προσόντα και η ανωτερότητα της προσωπικότητάς του.

Στα βουνά της Δράμας εμφανίζονται τα τσελιγκάτα κατά τα έτη 1912-13 και μέχρι το 1939 ξεκαλοκαΐριαζαν σ' αυτά περίπου 30 τσελιγκάτα. Πολλές περιοχές στα βουνά της Δράμας φέρουν ακόμα και σήμερα, την ονομασία του Τσελιγκα που τις εκμεταλλεύονταν. Έτσι υπάρχουν τα τοπωνύμια τους "Κούτρα", "Γραβάνη", "Λεπίδα", "Χ"γιαννάκου" "Ζάρα", "Τσιλιγγίρη", "Πιστόλα", "Δαλακούρα" κ.α.. Σε μια από τις περιοχές αυτές, "στου Κούτρα", όπου βρίσκονται οι εγκαταστάσεις του Δασικού Χωριού του Δασαρχείου Δράμας, γίνεται

το Αντάμωμα των Σαρακατσάνων στις 20 Ιουλίου κάθε χρόνο, την ημέρα του Αηλιά. Δυό-τρεις μέρες πρόιν, αρχίζουν να συγκεντρώνονται στην τοποθεσία αυτή οι Σαρακατσάνοι με τις οικογένειές τους από τους νομούς της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης. Την ευθύνη της εκδήλωσης έχει κάθε χρόνο και ένας διαφορετικός σύλλογος. Έτσι αναβιώνει κάθε χρόνο το παλιό έθιμο που τηρούσαν οι Σαρακατσάνοι την ημέρα του Προφητηλία. Ήταν το περίφημο "Γκουρουπάνι", τάμα δηλαδή που έκαναν στη χάρη του Προφητηλία, επικαλούμενοι τη βοήθειά του σε διάφορες περιπτώσεις. Έτσι λοιπόν, όσοι από τους Σαρακατσάνους είχαν την ημέρα αυτή Γκουρουμπάνι, σφάζανε πρόβατο ή

αρνί (ανάλογα με τις δυνατότητες τους) και αφού το ψήνανε, το τρώγανε όλοι μαζί στο τσελιγκάτο, με χορούς και τραγούδια. Το γλέντι έχει ανάψει για τα καλά στο φετινό αντάμωμα. Χιλιάδες κόσμους έχουν κατακλύσει την μεγάλη επίπεδη περιοχή και τα γύρω υψώματα, εκατοντάδες αντίσκηνα, αυτοκίνητα, ακόμη και εκδρομικά λεωφορεία. Είναι ένα τεράστιο υπαίθριο πανηγύρι στην μαγευτική φύση της Ελασσάνας. Από παντού αναδύονται καπνοί, γαργαλιστικές οσμές από ψητά και οβελίες, φωνές, τραγούδια, μουσικές. Πολλοί γνωρίζονται μεταξύ τους και χαιρετιούνται με εγκαρδιότητα, έστω και μια φορά το χρόνο έχουν την ευκαιρία να ξαναβρίσκονται. Δεν απουσιάζουν οι τοπικές αρχές του

Σαρακατσάνικη στάνη με τις καλύβες των βοσκών και τις θέσεις για τα ζώα, που αποτελούσε τμήμα του τσελιγκάτου. Το τσελιγκάτο ήταν η βάση της οικονομίας των Σαρακατσάνων. Το συγκροτούσαν ομάδες συγγενικών οικογενειών που ήταν κάτοχοι κοπαδιών αλλά και ξένοι, οι λεγόμενοι, "σμίχτες".

νομού Δράμας, βουλευτές και αναρίθμητοι Πρόσεδροι. Κι όταν τελειώνουν και οι τελευταίοι χαιρετισμοί των επισήμων, αρχίζουν οι χοροί. Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς! Τους χρούς των αειθαλών γερόντων, των παιδιών ή τα εναέρια πετάγματα των νέων! Έχουμε την αίσθηση, ότι σε κάθε χορό ξεδιπλώνεται μπροστά μας όλη η λεβεντιά της Ελληνικής φυλής. Και όπως πάντα, στην ειδικά διαμορφωμένη πλατεία, δεσπόζει καμαρωτή η περίφημη σκηνή των Σαρακατσάνων, άριστα συντηρημένη.

-Εντυχώς που υπάρχει κι αυτό το αντάμωμα, τίποτα δεν έχει απομείνει πια σ' αυτά τα όμορφα βουνά, που να θυμίζει τους παλιούς Σαρακατσάνους, λέει με πίκρα ο Γιώργος. Μόνον κάποιες βρύσες τσελιγκάδων, η παλιά στράτα προς τον κάμπο και οι αιωνόβιες οξυές, με τις χαραγμένες παραστάσεις και τα ονόματα.

Η περιέργειά μου εξάπτεται στη στιγμή.

-Εννοείς, πως 60 χρόνια τώρα σώζονται οξυές

με χαραγμένες παραστάσεις στους κορμούς τους;

-Και πολύ παλιότερες! Έτοι ακουσα να λένε οι παλιοί. Ο μπάρμπας μου ο Βασιλης είναι από αυτούς που τις θυμούνται.

-Κάποια μέρα Γιώργη, θα πάμε να τις βρούμε τις οξυές.

Άργησα λίγο, μα την τήρησα την υπόσχεσή μου στον Γιώργο Τσαούση.

Συνάντηση με το παρελθόν

Nωρίς το μεσημέρι ξεκινάμε από τη Δράμα. Ταξιάρχης, Λιβαδερό, ποταμός Νέστος, (λίμνη Νέστου τώρα πα) Σιδηρόνερο, Σκαλωτή, διαδρομή ωραία, για αληθινούς ταξιδευτές. Εδώ στη Σκαλωτή, που αγγαντεύει στα δυτικά τις πανύψηλες κορφές του Φαλακρού, τερματίζει η κοινωνία των ανθρώπων. Λίγο πιο πάνω αρχίζει ένας άλλος κόσμος σιωπηλός και απόμακρος, ο κόσμος του "Δάσους της Ελατιάς", το περιφήμιο "Καρά-Ντερέ" της Δράμας. Σ' αυτά τα μαγευτικά βουνά, στη Δυτική Ροδόπη, δίπλα στα σύνορα με τη Βουλγαρία, είχαν ως τα μέσα της δεκαετίας του 40 τα τσελιγκάτα τους οι Σαρακατσάνοι.

Καθώς πλησιάζουμε στο παλιό Εργοτάξιο της Ελατιάς, στρίβουμε ανατολικά προς το "Τσελιγκάτο του Λεπίδα". Μπαίνουμε βαθιά μέσα στο δάσος, στην περιοχή της "Φιντέρνας", κατηφορίζοντας συνέχεια.

-Ετοιμαστείτε για περπάτημα, λέει ο κυρίος Βασίλης. Δεν πάει αυτοκίνητο στις στράτες των Σαρακατσάνων.

Έχει δίκιο. Σε λίγο ο "δρόμος" γίνεται εξαιρετικά ανώμαλος, είναι περισσότερο μια κακοτρόχαλη νοητή χάραξη, το δανεικό NIVA φτάνει στα δρύια του.

Η πορεία στο φθινοπωριάτικο μεσημέρι ξεκι-

Ο Σαρακατσάνος Γιώργος Τσαούσης, με παραδοσιακή φορεσιά και όπλο σε φωτογραφία του 1916. Ανάμεσα στους Σαρακατσάνους κορυφαίους οπλαρχηγούς της Ελληνικής Επανάστασης ήταν και ο Κατσαντώνης, που το 1807 στην Λευκάδα ανακηρύχθηκε αρχηγός όλων των κλεφτών στην Ελλάδα. Άλλοι φημισμένοι Σαρακατσάνοι ήταν οι Μποτσαράιοι, Τζαβελαίοι, Βλαχόπουλοι, Διπλαίοι. Σήμερα στην Ελλάδα ζουν διασκορπισμένοι πάνω από 200.000, ενώ στην Βουλγαρία υπολογίζονται σε 10.000.

Άριστα συντηρημένες καλύβες Σαρακατσάνων υποδέχονται κάθε χρόνο τους χιλιάδες επισκέπτες στο Αντάμωμα του Προφητηλία, στο Δάσος Ελατιάς Δράμας. Άλλα ονομαστά ανταμώματα γίνονται στο Περτούλι Τρικάλων την 30η Μαΐου και στον Γυφτόκαμπο, κοντά στο Σκαμνέλι Ζαγορίου κάθε πρώτη Κυριακή του Αυγούστου. Του Αηλιά γίνεται αντάμωμα στις Τρεις Βρύσες Έβρου. Του Αγίου Πνεύματος γίνεται αντάμωμα στην Μόλα Πάρνηθας Αττικής, σε ανάμνηση των Σαρακατσάνων, που σκοτώθηκαν εκεί από τους Γερμανούς το 1944. Τέλος αντάμωμα γίνεται και στον Παρνασσό.

νάει ήσυχη, ευχάριστη. Ξεχωρίζει αιμέσως το μονοπάτι. Τόσα χρόνια, τόσα πόδια ανθρώπων και ζώων, έχουν αφήσει ίχνη ανεξίτηλα. Σκληρό το χώμα, οι πέτρες φιλικές και στρογγυλεμένες. Κάποιες στιγμές η στράτα γίνεται στενή, απότομη, ακόμα και δύσβατη, ακολουθάει πιστά τις παραξενιές του βουνού, τα οέματα, τα φρύδια των γκρεμών.

-Πώς χωρούσαν από δω τα μεγάλα ζώα; ρωτάω τον κυρι-Βασιλή, σ' ένα σημείο, που ακόμα κι εμείς δυσκολευόμαστε.

Χαμιογελάει ο παλιός Σαρακατσάνος, που μέχρι τα δεκάει του χρόνια, φτεροκοπούσε σαν πουλί πάνω σε τούτα τα βουνά.

-Ήταν μαθημένα, τόσα πτηγανέλα που κάνανε.

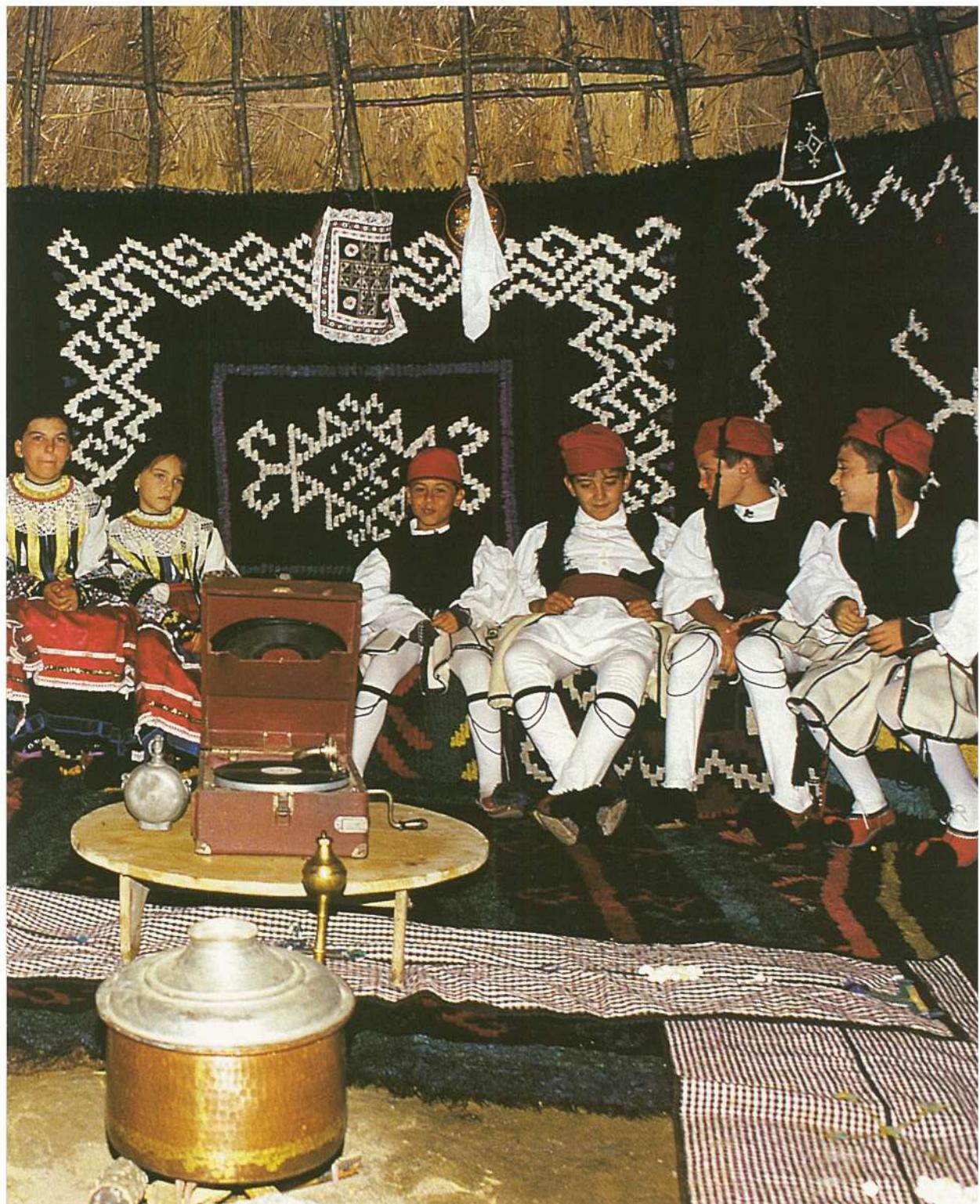
Και ήταν στ' αλήθεια ένα συνεχόμενο πτηγανέλα η ζωή των Σαρακατσάνων. Τον Απρίλη, στη γιορτή του Αη-Γιώργη, μαζεύονταν απ'

Νεαρός Σαρακατσάνος ήπαται κυριολεκτικά στη διάρκεια ενός λεβέντικου χορού στο αντάμωμα της Ελατιάς. Οι Σαρακατσάνοι διατήρησαν τους αυθεντικούς χορούς τους αναλλοίωτους, πρώτον γιατί τους χόρευαν μέχρι την δεκαετία 1940-50 και δεύτερον γιατί, πολύ νωρίς, ίδρυσαν τους Πολιτιστικούς τους Συλλόγους, που φρόντισαν για την διατήρηση και διάδοσή τους.
Ο Βασίλης Τσαούσης, χοροδιδάσκαλος επί 25 χρόνια συγκέντρωσε στο βιβλίο του όλους τους χορούς και 650 τραγούδια των Σαρακατσάνων.

Η Σαρακατσάνικη καλύβα στο Αντάμωμα της Ελατιάς, στολισμένη και γεμάτη με αγόρια και κορίτσια, που φορούν τις παραδοσιακές Σαρακατσάνικες φορεσιές.

Λίγη ώρα αργότερα τα παιδιά αυτά θα δώσουν ένα έξοχο δείγμα του χορευτικού τους ταλέντου.

Δεν ήταν πάντα τόσο δασωμένα τα βουνά της Ελατιάς στη Δράμα. Πριν από 50-60 χρόνια, που ζούσαν οι Σαρακατσάνοι, κυριαρχούσαν εκεί απέραντα βοσκοτόπια.

όλα τα πεδινά που ξεχειμώνιαζαν κι άρχιζαν σιγά-σιγά ν' αντφορούσαν. Δεκάδες τσελιγκάτα, χιλιάδες άνθρωποι κι ακόμη περισσότερα ήσαν. Μέχρι 400.000 υπολογίζονταν τα γιδοπρόβατα και περίπου 40.000 τα άλογα. Ανηφόριζαν υπομονετικά ώρες και μέρες, μια απίστευτη μυρμηγκιά ανθρώπων και ζώων. Κουβαλούσαν μαζί δύλιο το βιός, δύλιο το νοικοκυριό τους. Πόση κούραση, πόση ταλαιπωρία! Μια διαφορής μετακόμιση!

-Σαν φτάναμε όμως στα βουνά, τα ξεχνάγαμε όλα, λέει ο κυριος Βασίλης Ξαναβούσκαμε τον καθαρό αέρα, την ομορφιά της φύσης του βουνού, τις ασχολίες μας, τα καλύβια μας που μας περίμεναν. Κάποια θέλαν μεριμέτια απ' το βαρύ πέρασμα τον χειμώνα, πέφταμε τότε όλοι πάνω τους και τα διορθώναμε.

-Εσείς τα παιδιά, πώς περνούσατε κυριος Βασίλη πάνω στα βουνά;

-Η ζωή μας δεν είχε καμιά σχέση με τη ζωή και την συμπεριφορά των σημερινών παιδιών. Υπήρχε απόλυτη πειθαρχία και σεβασμός προς τους μεγαλυτέρους. Αντοί ήταν, που μέσα από την καθημερινή συναναστροφή, μας

μετέδιδαν όλες τις γνώσεις τους και φρόντιζαν να συνεχίζουμε τις παραδόσεις, τα έθιμα και τις αρχές μας. Όλα τα παιχνίδια μας γίνονταν στο ύπαθλο, στα βουνά. Έτσι από πολύ νωρίς μαθαίναμε τις λεπτομέρειες και τα μυστικά της φύσης, τις συνήθειες των ζώων, ήμερων και άγριων. Αυτή η αγάπη για τη φύση συντροφεύει για πάντα τους Σαρακατσάνους, όπου κι αν βούσκονται.

-Με τη σχολική εκπαίδευση όμως τι γινόταν; Δεν αισθανόσασταν μειονεκτικοί σε σχέση με τα παιδιά των αστικών περιοχών;

-Καθόλον! Αντίθετα είμασταν πολύ επιμελείς στα μαθήματα μας, που ήταν κυρίως ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Κάθε τσελιγκάτο είχε το δικό του σχολείο και ο δάσκαλος που προσλάμβανε ήταν συνήθως αδιόριστος ή συνταξιούχος. Τα μαθήματα ήταν ταχύδρομημα, πολλές ώρες την ημέρα, η περίοδος ήταν μικρή, έπερπετα να προλάβουμε να μάθουμε όσο γινόταν περισσότερο. Τα πρώτα χρόνια υπήρχαν ελλείψεις, αργότερα όμως τα σχολεία εξελίχθηκαν, απέκτησαν θρανία και μανδοπίνακες, που δανειζόμασταν από διπλανά χωριά.

Μία σπάνια “δενδρογραφία” στην περιοχή της “Φιντέρνας”, ανατολικά του Δάσους Ελατίας Δράμας. Είναι συναρπαστική η περιπλάνηση ανάμεσα στις αιωνόβιες οξεές και η ανακάλυψη αυτών των θαυμάσιων εγχάρακτων παραστάσεων, που μας πάνε πίσω στο παρελθόν των Σαρακατσάνων 70 ή και περισσότερα χρόνια πριν.

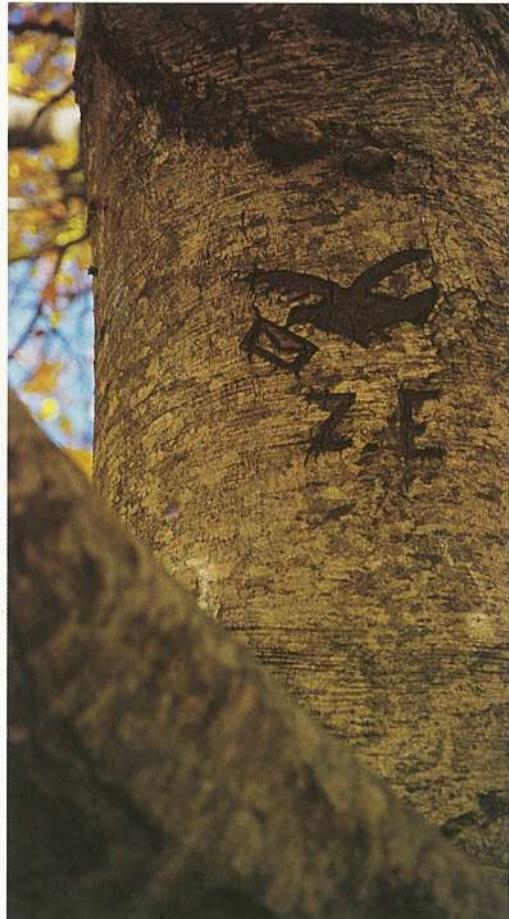
Παρακολουθώ τον κυρι-Βασιλη, καθώς διηγείται με νοσταλγία τα παιδικά του χρόνια. Τον φαντάζομαι καθισμένο κατάχαμα, τα πρώτα χρόνια, στην καλύβα-σχολείο, μαζί με τ' άλλα παιδιά του τσελιγκάτου, ν' αποτυπώνει κάθε πολύτιμη λέξη του διασκάλου του κι ύστερα το βράδυ, στο φως του λυχναριού, να εξασκείται στην ανάγνωση, τη γραφή, την αριθμητική... Υπήρχε άραγε μεγάλη διαφορά απ' το "Κρυφό Σχολείο" των μαύρων χρόνων της σκλαβιάς;

-Πρέπει βέβαια να πω, ότι μέχρι το 1940 στο σχολείο πήγαναν μόνον τ' αγόρια. Τα κορίτσια θεωρούνταν ότι ήταν φτιαγμένα για άλλες δουλειές, που ήταν όμως πολύ σημαντικές για την λειτουργία της οικογένειας και της κοινωνίας μας.....

Σταματάει ο κυρι-Βασιλης σ' ένα διάσελο, η ματιά του αγγαντεύει ολόγυρα. Ψάχνει τις μνήμες του ή χωρετάει με καημό αυτά τα βουνά, που εγκατέλειψε για πάντα στα δεκάδια του χρόνια; Ποτέ δεν θα το μάθω. Σεβάσθηκα τη σιωπή και τη συγκίνησή του, που πολύ δύσκολα μπορούσαν να κρυφτούν. Ο ήλιος ωστόσο συνεχίζει το ταξίδι του στον φθινοπωρινό ουρανό, η μέρα προχωράει, πρέπει να βιαστούμε.

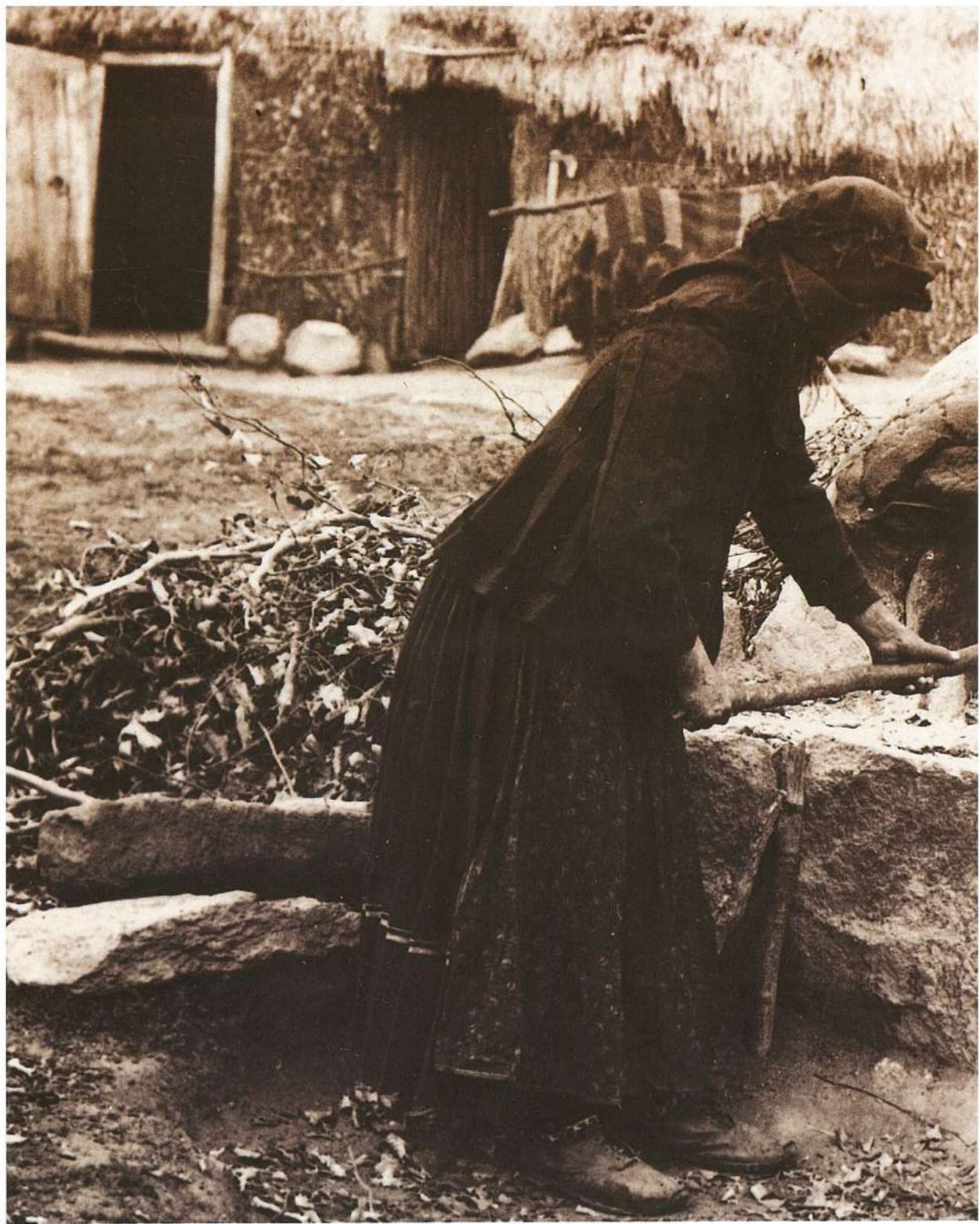
-Πού είναι μπάραμπα οι οξεές; λέει κάποια στιγμή ο Γιώργος.

-Κοντεύουμε. Σ' αυτή την περιοχή ήταν τα τσελιγκάτα των Δαλακονραίων, των παππούδων μας των Τσαούνηδων και των Ρουφαίων. Κάποιες μεγάλες οξεές αρχίζουν να διακρίνονται στην πλαγιά. Βγαίνουμε από το μονοπάτι και ψάχνουμε να βρούμε δίοδο μέσα στο έδαφος, που έμεινε απάτητο πάνω από πενήντα χρόνια τώρα. Είναι πράγματι πολύ μεγάλα δέντρα, πανύψηλα, με τεράστιους κορμούς. Αρχίζουμε να τους παρατηρούμε με προσοχή, έναν-έναν, σαν να ψάχνουμε κάτι πολύτιμο. Και να, κάποια πρώτα σημάδια κάνουν την εμφάνιση τους στους γέροικους κορμούς. Είναι βαθιά χαραγμένα αρχικά ονομάτων, με χρονολογίες του 20 και του 30. Πού και πού

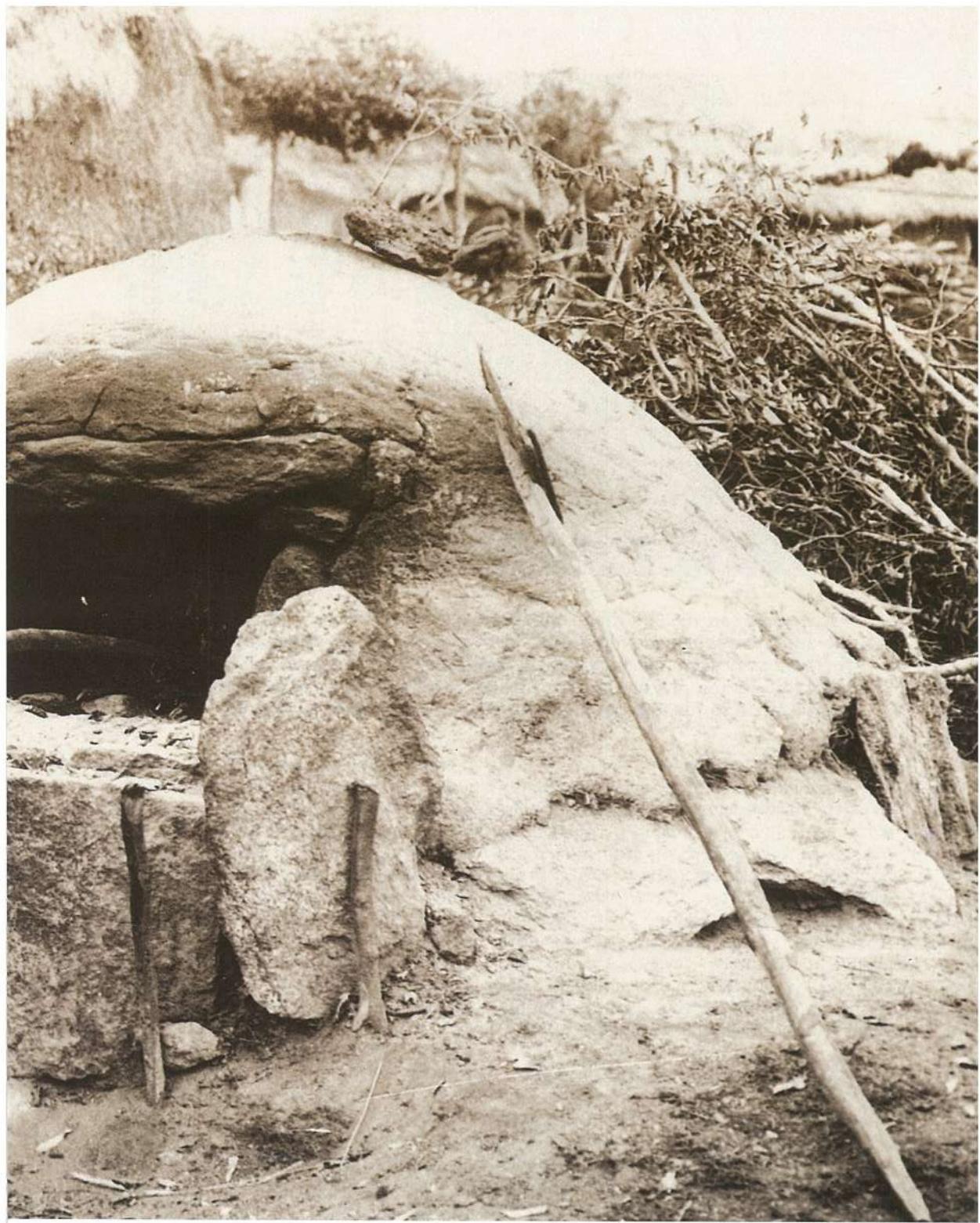

ανάμεσά τους φιγουράρει και μια καρδούλα, με το βέλος του έρωτα. Κάποιες άλλες "δενδρογραφίες" είναι πιο σύνθετες, με διάφορες παραστάσεις ή σύντομα μηνύματα, οι περισσότερες όμως είναι δυσδιάκριτες από το πέρασμα του χρόνου.

Φτάνω μπροστά σε μια αιωνόβια οξυά με πελώριο κορμό, που μοιάζει ιδανικός για σκάλισμα. Τον παρατηρώ προσεκτικά από παντού, δεν διακρίνω όμως την παραμικρή χάραξη. Κι ενώ ετοιμάζομαι να φύγω, το βλέμμα μου ανεβαίνει λίγο ψηλότερα. Τέσσερα περίπου μέτρα πάνω από το έδαφος, σαν να θελε να μείνει μακριά από τα μάτια των πολλών, διακρίνεται μια παράστιση. Φωνάζω αμέσως τους φίλους μου και όλοι μαζί θαυμάζουμε το μεράκι αλλά και το χαρακτικό ταλέντο, του παλιού Σαρακατσάνου, που με λιτότατες γραμμές και μεγάλη ευαισθησία, άφησε για πάντα το αισιόδοξο μήνυμά του στον κορμό της οξυάς: ένα περιστέρι και στο

Ηλικιωμένη Σαρακατσάνα προετοιμάζει το άναμμα της φωτιάς

στον παραδοσιακό φούρνο. Φωτογραφία του 1940

Φωτογραφία του 1935 με τους Σαρακατσάνους μπροστά στα τυροκομικά τους προϊόντα. Το τυροκομείο ή "μπατζός" ήταν ένα ειδικό ορθογώνιο καλύβι, που στηνόταν στον χώρο αρμέγματος των κοπαδιών. Όλα τα γάλατα του τσελιγκάτου συγκεντρώνονταν την άνοιξη. Τότε άρχιζε η διαδικασία της τυροκόμησης, που γινόταν είτε από τον ίδιο τον τσελιγκά είτε από τυροκόμους εμπόρους.

ράμφος του ένα γράμμα!

Θα μπορούσα ώρες πολλές να περιπλανιέμαι ακόμα σ' αυτή την μακρινή και άγνωστη γωνιά του Δάσους της Ελατιάς. Ανάμεσα στις οξυές, στις χαραγμένες παραστάσεις, στο παρελθόν των Σαρακατσάνων. Μαζί μ' αυτούς τους δύο υπέροχους ανθρώπους, τις δυο διαφορετικές γενιές Σαρακατσάνων, που έχω το προνόμιο να βρίσκομαι μαζί τους. Γεμάτη μνήμες η παλιότερη γενιά και ανεξίτηλες εικόνες. Με διηγήσεις μεγαλωμένη η άλλη, γέφυρες πολύτιμες του νου, για να μην λησμονηθεί το παρελθόν και η παράδοση...

Λαογραφικό Μουσείο Σαρακατσάνων

Και ήρθε μια εποχή, κοντά στα τέλη της δεκαετίας του 40, που έσβησαν και τα τελευταία τσελιγκάτα και κονάκια. Τα κοπάδια διαλύθηκαν, ρήμαξαν οι καλύβες ασυντηρητές, κατέβηκαν απ' τα βουνά οι Σαρακατσάνοι, μόνιμα πια, όλο το χρόνο και όχι μόνο για τους μήνες του χειμώνα. Οι μνήμες ξεθώριαζαν, οι διηγήσεις των παλιών δεν ήταν

αρκετές για να κρατήσουν την παράδοση. Και πώς να κρατήσεις στις πόλεις και στα διαμερίσματα ζωντανή μια παράδοση, που είχε τις ορίζες της στη φύση και στα βουνά; Πώς να μάθουν τα κορίτσια την υφαντική τέχνη χωρίς μαλλί προβάτων, τραγόμαλλο και αργαλειούς; Πών να ζεινούν τα παιδιά λιθάρι, σε ποιους χώρους να παραβληθούν στο πάλεμα, στο πήδημα και στη σκοποβολή; Στο στενό πεζοδρόμιο της πόλης, ανάμεσα σ' αυτοκίνητα; Στο γεμάτο με παιχνίδια και ανέσεις "παιδικό δωμάτιο"; Ή μήπως μπροστά στα θρανία των φροντιστηρίων και στις οθόνες των υπολογιστών; Ήταν φανερό, πως το παρελθόν έσβηνε οριστικά για τους Σαρακατσάνους, μέσα στη σκόνη και τους ρυθμούς ζωής των αστικών κέντρων.

Και τότε, εδώ και τριάντα περίπου χρόνια βρέθηκαν κάποιοι ιδεολόγοι, κάποιοι αθερόπευτα φορμαντικοί, κάποιοι "μπροστάρηδες". Αλιμόνο αν έλειπαν κι αυτοί από τη σύγχρονη ζωή. Ήδρυσαν τους πρώτους Συλλόγους Σαρακατσάνων, ξεκίνησαν τα πρώτα Ανταμώματα και τις πολιτιστικές δρα-

Οι Σαρακατσάνοι ζούσαν σε καλύβια κατασκευασμένα από λεπτούς κορμούς δέντρων, τα λούρα. Το σχέδιο των καλυβιών χαρασσόταν στο έδαφος. Στη συνέχεια στηνόταν ο σκελετός με κάθετα και οριζόντια λούρα. Ακολουθούσε η επένδυση του σκελετού με χόρτο ή φυλλώματα. Το χόρτο ήταν από σίκαλη ή βούρλα ή άλλα καλάμια του βάλτου. Ήταν τόσο σφιχτά και καλά δουλεμένα που ήταν αδιαπέραστα από αέρα ή βροχή. Η φωτιά (βάτρα)

ήταν στο χωμάτινο δάπεδο, όχι ακριβώς στο κέντρο της καλύβας αλλά πιο κοντά στην είσοδο. Έτσι αφ' ενός έμενε αρκετός ελεύθερος χώρος στο πίσω μέρος της καλύβας και αφ' ετέρου ο αέρας που έμπαινε με το ανοιγοκλείσιμο της πόρτας, περνούσε πάνω από τη φωτιά και έφτανε ζεστός στο εσωτερικό. Οπή δεν υπήρχε στην κορυφή της καλύβας, γιατί ο καπνός έβγαινε μέσα από τα καλάμια.

Ενώ οι άντρες ασχολούντο κυρίως με τα του κοπαδιού, οι Σαρακατσάνες είχαν αναλάβει ένα πλήθος εργασιών. Έτσι εκτός από την επιμέλεια των παιδιών, τη μαγειρική και την υφαντική, έφεραν σε πέρας και βαριές εργασίες, όπως μεταξύ άλλων, το κουβάλημα του νερού από μεγάλη απόσταση.

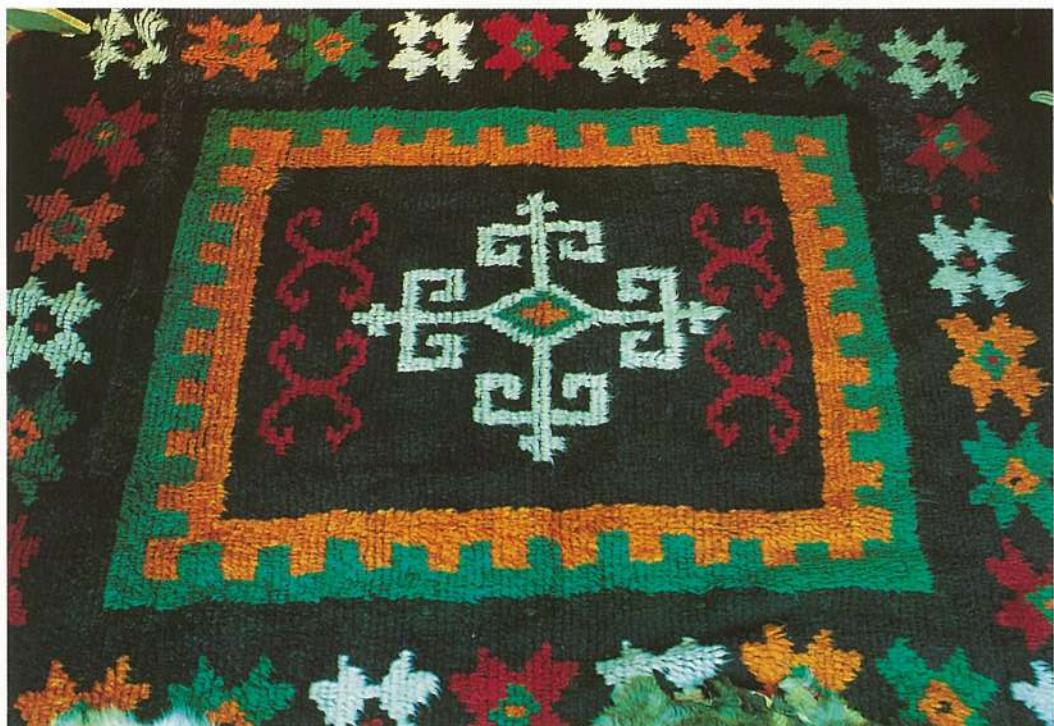
Στο ισόγειο του Λαογραφικού Μουσείου Σαρακατσάνων δεσπόζει η περίφημη καλύβα. Ο πρόεδρος του Μουσείου Βασίλης Τσαούσης μας εξηγεί την εξαίρετη κατασκευαστική τεχνική της καλύβας που δεν επέτρεπε να εισχωρήσουν ούτε ο αέρας ούτε η βροχή.

“Κάπου βελάζουν πρόβατα, κάπου βροντάν κουδούνια”.

Ηταν πολύ σημαντική η λειτουργία των κουδουνιών αφού με τον ήχο τους ο τσομπάνος παρακολουθούσε την κίνηση του κοπαδιού. Η χροιά του ήχου άλλαζε από κουδούνι σε κουδούνι, ανάλογα με το υλικό, το σχήμα, το μέγεθος και το βάρος του. Οι τσομπάνοι αναγνώριζαν τα ζώα από τον ήχο του κουδουνιού τους, είχαν το έμφυτο χάρισμα του γνώρου. Η ίδιοι επέλεγαν και ταίριαζαν έτσι τα κουδούνια, ώστε την ώρα της βοσκής να ακούγονται αρμονικά. Τα κουδούνια ήταν δύο ειδών: τα προβατοκουδούνια, που ήταν χάλκινα φουσκωτά για τα πρόβατα και τα κυπριά, που ήταν χυτά ορειχάλκινα, για τα γίδια. Το μεγαλύτερο και βαρύτερο κυπρί κρεμόταν στο “γκισέμι”, το μεγάλο δηλαδή κριάρι, που ήταν και ο αρχηγός του κοπαδιού.

Στον δεύτερο όροφο του Μουσείου μια εκπληκτική πανδαισία σχεδίων και χρωμάτων σε χειροποίητα χαλιά και βελέντζες Σαρακατσάνων, περιμένει των επισκέπτη. Ως πρώτες ύλες στην υφαντική χρησιμοποιούσαν το τραγόμαλλο και το μαλλί των προβάτων, ο δε “μηχανολογικός εξοπλισμός” αποτελείτο από έναν πρωτόγονο αργαλειό κατασκευασμένο με ακατέργαστα ξύλα, μπηγμένα στο έδαφος.

Τον Ιούνιο του 1998 ο τότε Υπουργός Πολιτισμού Ευάγγελος Βενιζέλος εγκαινίασε επίσημα το Λαογραφικό Μουσείο Σαρακατσάνων στις Σέρρες. Το Μουσείο παρουσιάζει στο ισόγειο τη ζωή των Σαρακατσάνων και στον πρώτο όροφο την τέχνη με εργαλεία, φορεσιές, κεντητά, πλεκτά, υφαντά. Στο υπόγειο έχει βιβλιοθήκη, δύο αποθήκες με 6.000 αντικείμενα, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, βιντεοκασέτα και χιλιάδες slides και παλιές φωτογραφίες.

στηριζότητες. Ήταν μια αρχή, που δίμως δεν έφτανε. Έλειπε το σημείο αναφοράς, ο σταθερός και μόνιμος συνδετικός κρίκος του παρελθόντος με το παρόν.

Ένα Μουσείο! Αυτό ήταν που έλειπε! Που θα συγκέντρωνε και θα κατέγραψε συστηματικά, καθετί σχετικό με τους Σαρακατσάνους και τη ζωή τους. Το 1979 ήταν όλα έτοιμα για την ίδρυσή του.

Το "Λαογραφικό Μουσείο Σαρακατσάνων" ξεκίνησε την πορεία του στο χρόνο σ' ένα νεοκλασικό αρχοντικό των Σερρών. Πολύ γρήγορα η πορεία του άρχισε να διαγράφει μια λαμπρή τροχιά. Το 1983 διοργάνωσε το πρώτο του επιστημονικό συνέδριο, στο οποίο έκαναν ανακοινώσεις 15 κορυφαίοι επιστήμονες. Ήταν ήδη ένα από τα πέντε Μονογραφικά Μουσεία στην Ευρώπη και το 1987 τιμήθηκε με το δεύτερο βραβείο από το Συμβούλιο Μουσείων της Ευρώπης.

Το 1995 ήταν μια χρονιά σημαντική. Το Μουσείο μεταστεγάστηκε σ' ένα ιδιόκτητο κτίριο 720 τετ. μέτρων, που έγινε από τα θεμέλια με όλους τους κανόνες της μουσειακής

δεοντολογίας, υπό την αιγίδα και επίβλεψη του Υπουργείου Πολιτισμού. Τα επίσημα εγκαίνια τελέσθηκαν τον Ιούνιο του 1998, από τον τότε Υπουργό Πολιτισμού, Ευάγγελο Βενιζέλο.

Σ' αυτόν τον υπέροχο χώρο το φερε η τύχη να ξανασυναντηθούμε, τρία χρόνια μετά τις στράτες των Σαρακατσάνων και τις χαραγμένες οξυές στα δάση της Ελατιάς, με τον Βασιλη Τσαούση, Πρόδεδρο και ψυχή του Μουσείου. Ήταν μια υπόσχεση, τόσο προς τον ίδιο όσο και προς τους εαυτούς μας, που είχαμε επιτέλους την ευτυχία να βλέπουμε να υλοποιείται.

Παρελθόν και Παρόν

Ο Βασιλης Τσαούσης μάς υποδέχεται στην είσοδο και μας περνάει αμέσως στον χώρο του ισογείου. Η πρώτη εντύπωση είναι εξαιρετική και πρωτόγνωρη. Έχουμε μπροστά μας μια μεγάλη αίθουσα με πανύψηλη οροφή, μας δημιουργείται αμέσως αυτή η αίσθηση της ευρυχωρίας και ελευθερίας, τόσο

γνώριμη στους Σαρακατσάνους. Είναι σαν να μη βρισκόμαστε μέσα σε στεγασμένο χώρο αλλά σε φυσικό περιβάλλον. Άλλωστε η θαυμάσια καλύβα σε θεατικές διαστάσεις απέναντί μας, μας παραπέμπει απευθείας στον υπαίθριο χώρο, που γίνεται κάθε χρόνο το αντάμωμα στην Ελατιά.

Περνάει μπροστά από τα μάτια μας συνοπτικά η ζωή των Σαρακατσάνων μέσα από διάφορες παραστατικές απεικονίσεις, όπως η ανάπτυξη ενός Τσελιγκάτου, η Καλύβα που χρησιμοποιείτο σαν βασική κατοικία,

η "Τσιατούρα" (το πρόχειρο στέγαστρο που στηνόταν για την διανυκτέρευση κατά τις μετακινήσεις), το τυροκομείο, το σχολείο με τα λιτά ξύλινα θρανία και τον μαυροπίνακα.

Ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομία των Σαρακατσάνων η τυροκομία. Τα τυροκομικά προϊόντα εκτός από την εμπορική η ανταλλακτική τους αξία, είχαν μεγάλη συμμετοχή και στις διατροφικές συνήθειες των Σαρακατσάνων. Έτσι πάντα υπήρχαν σε αφθονία τυρί και βούτυρο, πρώτες ύλες απαραίτητες για τις περίφημες πίτες τους.

Η χρήση του λαδιού ήταν περιορισμένη και επικεντρώνετο κυρίως κατά την διάρκεια των νηστήσιμων ημερών, που τηρούσαν με απαραίτητη συνέπεια οι Σαρακατσάνοι. Αντίθετα όμως ίσως απ' ό,τι θα περίμενε κανείς, το κρέας δεν αποτελούσε βασικό στοιχείο διατροφής των κτηνοτρόφων Σαρακατσάνων. Ήταν βέβαια απαραίτητο το Πάσχα είτε στη σούβλα ή στο φουύρο ή στο γάστρο. Ήταν επίσης απαραίτητο στα Κουρμπάνια και σε άλλες μεγάλες γιορτές. Πριν φύγουν τον Οκτώβρη για τα πεδινά έσφαζαν χοιρινό. Αυτό τους εξασφάλιζε παστό κρέας, λίγδα και λουκάνικα για τον χειμώνα.

Το κυριότερο όμως έδεσμα, στο οποίο οι Σαρακατσάνες νοικοκυρές έβαζαν όλη τους την τέχνη, ήταν οι παραδοσιακές τους πίτες, όπως η "μπλατσαριά", η "μουντζωμένη", η "τυρόπιτα", η "πτουγαλόπιτα", η "κασιόπιτα", η "γαλατόπιτα", η "κρεατόπιτα", η "κρεατόπιτα με καλαμποκάλευρο". Φημισμένες ήταν ακόμη και οι "λαχανόπιτες", που είχαν ως πρώτη ύλη μια μεγάλη ποικιλία χόρτων του βουνού. Τα χόρτα αυτά τα ξέραιναν στη σκιά και μετά τα χρησιμοποιούσαν για πολλούς μήνες.

Εκτός όμως από βασική τροφή για τους Σαρακατσάνους, οι πίτες αποτελούσαν και το κυριότερο έδεσμα που προσφέρετο στους ξένους. Το αίσθημα της φιλοξενίας ήταν πολύ ανεπτυγμένο στους Σαρακατσάνους. Όταν ο Δανός γλωσσολόγος και συγγραφέας Gr. Hoeg επισκέφθηκε το 1925 την Ελλάδα έγραψε χαρακτηριστικά: "Σχεδόν όλοι οι Έλληνες είναι φιλόξενοι. Πουθενά όμως δεν έγινα δεκτός με τόση καλοσύνη, όσο στους Σαρακατσάνους". Όταν λοιπόν έφτανε κά-

Στον δεύτερο όροφο του Μουσείου μπορεί κανείς να θαυμάσει όλες τις ποικιλίες της γυναικείας σαρακατσάνικης φορεσιάς.

Στην φωτογραφία εικονίζεται φορεσιά της Θεσσαλίας.

Μία από τις διαδικασίες της παραδοσιακής γαμήλιας τελετής, είναι το "ξεσάκιασμα", δηλαδή το άδειασμα της προίκας της νύφης, που αποτελείτο από ρούχα διαφόρων ποιοτήτων, κάλτσες και πατούνες, μαξιλάρια υφαντά και βελέντζες.

ποιος ξένος σε Σαρακατσάνικο κονάκι, ποτέ δεν τον ρωτούσαν αν πεινούσε ή όχι, γιατί πίστευαν πως έτσι τον έφερονταν σε δύσκολη θέση. Έστρωναν αμέσως τραπέζι στο οποίο πάντα υπήρχε χαρά. Ο καφές επίσης ήταν απαραίτητος.

-Για τις Σαρακατσάνες γυναίκες τι θα μπορούσαμε να πούμε κυρι-Βασιλή; ρωτάει η Άννα.

-Ο ρόλος των ήταν πολύ σημαντικός στην Σαρακατσάνικη κοινωνία. Πρώτα απ' όλα είχαν την επιμέλεια της ανατροφής των παιδιών.

Τα κορίτσια εξάλλον από πολύ νεαρή ηλικία εκπαιδεύονταν από τις μητέρες τους στις ποικίλες δουλειές του νοικοκυριού και στην μαγειρική τέχνη.

Μια από τις σημαντικότερες ασχολίες των γυναικών ήταν η υφαντική, αφού μ' αυτή την δραστηριότητα καλύπτετο ένα μεγάλο μέρος των αναγκών της οικογένειας και του σπιτιού.

Με το μαλλί των προβάτων και το τραγόμαλλο κατασκευάζονταν τα απαραίτητα υφάσματα για τις φροεσιές των ανδρών και γυναικών. Με τις ίδιες πρώτες ύλες γίνονταν επίσης τα υφαντά στρωσίδια και τα σκεπάσματα. Οι βελέν-

τζες γίνονταν από παχύ μαλλί προβάτων. Όλα αυτά απαιτούσαν μια διαδικασία δύσκολη και χρονοβόρα, αν σκεφτούμε ότι η επεξεργασία των πρώτων υλών και η σύνθεση των διαφόρων σχεδίων δεν πραγματοποιείτο σε κάποια σύγχρονα ή αυτόματα μηχανήματα. Αντίθετα, όλος ο "μηχανολογικός εξοπλισμός" που είχε στη διάθεσή της η Σαρακατσάνα γυναικά ήταν ένας αργαλειός, που κατασκευάζονταν από ακατέργαστους κορμούς δέντρων, που στη συνέχεια μπήγονταν στο χώμα και στηνόταν σε μικρό καλύβι δίπλα στο μεγάλο.

-Φαντάζομαι πως οι Σαρακατσάνες παντρεύονταν μικρές, όπως άλλωστε συνηθιζόταν εκείνα τα χρόνια, λέει η Άννα.

-Όσο κι αν φαίνεται παράξενο, δεν συνέβαινε κάτι τέτοιο. Η καλή ηλικία γάμου για την Σαρακατσάνα ήταν πάνω από τα 20. Η εξήγηση είναι απλή και δείχνει την υπενθυνότητα, με την οποία αντιμετώπιζαν το θεομό του γά-

Η γυναικεία σαρακατσάνικη φορεσιά παρουσιάζει από τόπο σε τόπο πολλές παραλλαγές. Η Σαρακατσάνα της φωτογραφίας είναι ντυμένη με την παραδοσιακή φορεσιά της Πελοποννήσου.

μον οι Σαρακατσάνοι: η γυναίκα έπρεπε να είναι ώρη για να στήσει οικογένεια και να έχει το γενικό πρόσταγμα για τα του οίκου της. Έπρεπε επίσης να είναι σε θέση να αναθρέψει σωτά τα παιδιά της.

Αυστηρή και πειθαρχημένη σε διετάς τις εκδηλώσεις της η κοινωνία των Σαρακατσάνων παρέμεινε για πάντα μια κλειστή κοινωνία, στην οποία ήταν αδύνατο να διεισδύσει και να ενταχθεί κάποιος ξένος. Η τήρηση της παράδοσης ήταν απαρέγκλιτη, οι Σαρακατσάνοι παντρεύονταν αποκλειστικά μεταξύ τους. Η ενδογάμια αυτή συνέβαλε αποφασιστικά στη διατήρηση των αρχών, των εθίμων και γενικά του ιδιόμορφου τρόπου ζωής τους. Ο γάμος ήταν η σημαντικότερη κοινωνική εκδήλωση των Σαρακατσάνων. Ήταν μια ολόκληρη διαδικασία, που υπάκουε σε αυστηρά προκαθορισμένους κανόνες και θα απαιτούσε πολλές σελίδες για να περιγραφεί με λεπτομέρειες. Το ουσιαστικότερο στοιχείο που θα μπορούσαμε να συγκρατήσουμε είναι ο τρόπος προσέγγισης των μελλονύμφων. Στην ουσία δεν υπήρχε καμία προσέγγιση, γιατί οι γονείς ήταν αυτοί που αποφάσιζαν για τις τύχεις των παιδιών τους. Ο γάμος λοιπόν είχε σαν βάση την "προξενία", μετά από πληροφορίες που συγκέντωνε ο πατέρας του αγοριού για την μέλλουσα νύφη του. Τα κριτήρια επιλογής ήταν αυστηρά. Εκτός από την ομορφιά, την εργατικότητα και νοικοκυροσύνη της νύφης, μετρούσαν στην επιλογή και κριτήριο που αφορούσαν το σοὶ της, τις οικογένειες δηλαδή του πατέρα, της μητέρας και της γιαγιάς της. Γιατί η νύφη έπρεπε να είναι αναγνωρισμένης αξέιας, όχι μόνον σαν άνθρωπος αλλά και σαν σοῦ.

Με τα ίδια όμως κριτήρια εξετάζοταν και η αξέια του γαμπρού από τους γονείς της νύφης. Ο γαμπρός έπρεπε να ναι ευπαρουσίαστος, καλοφτιαγμένος και ικανός στις δουλειές. Προσόντα που βάραιναν στην κρίση του πατέρα της νύφης ήταν ακόμη οι ικανότητες του γαμπρού στη γραφή, την ανάγνωση και την αριθμητική. Ήταν πολύ πρακτικοί και προνοητικοί άνθρωποι οι Σαρακατσάνοι, δεν άφηναν τίποτε στην τύχη. Μεταφέρουμε ένα χαρακτηριστικό γλαφυρό απόστασμα από το εξαίρετο βιβλίο του Βασύλη Τσαούνη: "Τραγούδια-Χοροί-Έθιμα των Σαρακατσάνων"

"Ακόμα για την κρίση του γαμπρού ίσχυε και το αν ήξερε γραφή, λογαριασμό και ανάγνωση. Στην κρίση αυτή, ο μέλλων πεθερός ή κάποιος άλλος από το σοὶ του πεθερού, με τρόπο έδινε στον υποψήφιο γαμπρό να διαβά-

σει κάτι, προσποιούμενος ότι δεν το βλέπει. Τον έβαζε ακόμα να τον γράψει μια σύσταση μέχρι και να τον λογαριάσει κάτι που δήθεν είχε πουλήσει στο παξάρι. Ο υποψήφιος γαμπρός ήταν υποχρεωμένος να υποστεί την δοκιμασία και αφού τέλειωνε, έφενγε διακριτικά για κάποια δήθεν δουλειά, για να μείνουν οι γονείς να συζητήσουν, αν συμφωνούσαν με την περίπτωση".

Κάτι ακόμη σημαντικό που αξίζει να αναφέρουμε είναι, ότι στους Σαρακατσάνους δεν υπήρχε το έθιμο της προίκας. Μόνον αν ο πατέρας του κοριτσιού ήθελε, έδινε κάτι στην κόρη του, που συνήθως ήταν πρόβατα και όχι λεφτά. Ούτε σκέψη αλλά ούτε και αξιώση προίκας είχε ο γαμπρός.

Για τα τελετουργικά έθιμα του γάμου θα μπορούσε να γράψει κανείς πάρα πολλά, αφού η διαδικασία της γαμήλιας τελετής διαρκούσε συνολικά οχτώ ημέρες. Κάθε ημέρα ήταν αφιερωμένη και σε ένα διαφορετικό έθιμο. Τέτοια έθιμα ήταν τα καλέσματα, το ζύμωμα φωμιών, το ράψιμο και σπήσιμο του "φλάμπουρα", (που ήταν μια βέργα από κρανιά ή αργιοτριανταφύλλια και κατέληγε σε σταυρό με κεντημένο ύφασμα σε σχήμα σημαίας) η ετοιμασία της νύφης και του γαμπρού, τα στεφανώματα. Κάθε στάδιο της γαμήλιας διαδικασίας ακολουθείτο με αυστηρή τυπικότητα, από την οποία δεν επιτρέποταν καμία παρέκκλιση. Ο γαμπρός π.χ δεν ερχόταν σε επαφή με τη νύφη μετά τα στεφανώματα, δύος θα περίμενε κανείς, παρά μόνον την Τρίτη το βράδυ (δύο μέρες μετά). Οι Σαρακατσάνοι ήταν αυστηροί σε θέματα γενετήσιας ηθικής, γι' αυτό και η έννοια της παρθενίας θεωρείται σημαντική. Σε αντίθετη περίπτωση-κάτι βέβαια που ήταν εξαιρετικά σπάνιο-η νύφη όφειλε να δώσει εξηγήσεις, να ξητήσει συγχώρεση και να δειξει μεταμέλεια. Μόνον τότε γινόταν δεκτή στην κοινωνία ως ιστόμιο μέλος.

Η προσήλωση σ' αυτά τα ήθη ίσως σήμερα θα μπορούσε να θεωρηθεί υπερβολική και απρακτική. Πριν όμως από οποιαδήποτε επιπλούμα κριτική ας σκεφθούμε απλά τις συνθήκες ζωής και τις ιδιαιτερότητες της κλειστής κοινωνίας των Σαρακατσάνων. Στον ίδιο μεγάλο χώρο, το Τσελιγάτο, ζόνταν μαζί πολλές οικογένειες συγγενικές μεταξύ τους. Η ομαλή πορεία του συνόλου βασίζετο σε μεγάλο βαθμό στην αρμονική συμβίωση των διαφόρων οικογενειών, που αποτελούσαν το σύνολο. Η δομή λοιπόν της κάθε οικογένειας έπρεπε να είναι πολύ στέρεα και ν' αντέχει

Οι συνεχείς μετακινήσεις ήταν ένα στοιχείο συνυφασμένο με την νομαδική ζωή των Σαρακατσάνων, αφού δύο φορές το χρόνο (Αγ. Γεωργίου και Αγ. Δημητρίου) ήταν υποχρεωμένοι να μετακομίζουν από τον κάμπο στα βουνά και αντίθετα.

στο χρόνο. Δεν είναι τυχαίο, ότι στην Σαρακατσάνικη κοινωνία τα διαξύγια ήταν ανύπορα, όπως και οι συζυγικές απιστίες. Και ούτε είναι επίσης τυχαίο, ότι οι γονείς απέδιδαν τόσο μεγάλη σημασία στην επιλογή των μελλοντικών.

Για τους Σαρακατσάνους υπάρχει μια πλούσια ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία, με εκτενείς αναφορές για τον τόπο προέλευσής τους, τη γλώσσα, τους χρονούς και τα τραγούδια, τα ποικιλά ήθη και έθιμα.

Ο συνεργάτης μας Λαογράφος-Δημοσιογράφος Γιώργος Λεκάκης έχει συγκεντρώσει ένα πλούσιο υλικό, που δυστυχώς είναι αδύνατο να συμπεριληφθεί στα πλαίσια ενός άρθρου. Εξίσου αδύνατο είναι να σας μεταφέρουμε όλες τις αυθεντικές μνήμες του Βασιλη Τσαούνη, δύως τις ξήσαμε μέσα από τις εξιστορισμές του. Το μόνο που θα μπορούσαμε να πούμε με απόλυτη βεβαιότητα είναι, πως μια ξενάγηση από τον Βασιλη Τσαούνη στο Λαογραφικό Μουσείο Σαρακατσάνων στις Σέρρες, αποτελεί μια αξέχαστη εμπειρία και την σημαντικότερη πηγή πληροφοριών, για μια κοινωνία που χάθηκε οριστικά και μόνον μεμονωμένα πια μπορεί να συναντήσει κανείς σε κάποια βουνά της πατρίδας μας.

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΩΝ:
ΚΩΝ/ΠΙΟΛΕΩΣ 62 ΣΕΡΡΕΣ. ΤΗΛ. 0321/62528
FAX 56280 Ωρες & Ημέρες λειτουργίας 08:30-14:30 εκτός Δευτέρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΩΡΓΑΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ: "Περί Σαρακατσαναίων της Θράκης" Αρχείον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 12, 1945-1946.

"Περί της καταγωγής των σαρακατσαναίων και του ονόματος αυτών", Αρχείον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, 14, 1948-1949.

HOEG C. "Les Saracatsanes une tribu nomade grecque" ("Οι Σαρακατσάνοι, μια ελληνική νομαδική φύλων"), τ1, Παρίσι-Κοπεγχάγη, 1925.

ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ Γ. Β. "Pasteur-Nomades Mediterranées. Les Saracatsans de Grèce", Παρίσι, 1965.

ΚΟΥΤΣΟΚΩΣΤΑΣ Ι. "Η ελληνική καταγωγή μας", εφημ. "Ηχώ των σαρακατσαναίων", Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1980.

ΛΕΚΑΚΗΣ Γ. "Ηπειρος, η γωνιά που πέτωσε στο 5", εκδ. Ria Music/Multimedia Educating, 1998. "Τάματα-Θυσίες-Προσευχές" εκδ."Γεωργιαδής",1999.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Μ.-ΠΑΛΟΥΜΗ ΜΑΡΓ. "Σαρακατσάνοι, ένας κλειστός πληθυσμός, που στο μέλλον δεν θα υπάρξει πια". 1985.

